

Escola Nova: una nova pedagogia de la lectura a Catalunya

New School: a new pedagogy of reading in Catalonia

Maria Pilar Navarro

navarro@pip.udl.cat

Universitat de Lleida

Data de recepció de l'original: març de 2012

Data d'acceptació: setembre de 2012

RESUM

L'article analitza els factors que incidiren en l'aparició d'una nova pedagogia de la lectura en el primer terç del segle xx a Catalunya. A banda de figures destacades com Pere Vergés, Artur Martorell o Anna Rubiés, altres factors van determinar i contribuir a difondre les propostes didàctiques i metodològiques que anirien configurant una nova pedagogia de la lectura a partir del moviment de l'Escola Nova. La implantació de la xarxa de biblioteques populars i escolars, l'eclosió de grans editorials especialitzades en llibres per a infants, tota la generació de mestres que assumia el repte de renovar l'escola i, també, l'impuls institucional dels dos períodes d'autogovern, en temps de la Mancomunitat i durant la Generalitat republicana, van fer possible la transformació.

PARAULES CLAU: història de la pedagogia, lectura, biblioteques, Escola Nova, programes culturals i educatius.

ABSTRACT

The article analyses the factors that impacted the appearance of a new pedagogy in reading in the first third of the 20th century in Catalonia. Apart from the outstanding figures such as Pere Vergés, Artur Martorell or Anna Rubiés other factors determined and contributed to spreading the didactic and methodological proposals that would make up a new pedagogy of reading, based on the New School movement. The establishment of the network of public and school libraries, the emergence of large publishing houses specialising in children's books, the whole generation of teachers who took up the challenge of renewing the school and, also, the institutional boost from the two periods of self-government, in times of the Catalan Commonwealth and during the Republican Government of Catalonia, made the transformation possible.

KEY WORDS: history of pedagogy, reading, libraries, New School, cultural and education programmes.

RESUMEN

El artículo analiza los factores que incidieron en la aparición de una nueva pedagogía de la lectura durante el primer tercio del siglo XX en Cataluña. Al lado de figuras destacadas como Pere Vergés, Artur Martorell o Anna Rubiés, otros factores fueron determinantes y contribuyeron a difundir las propuestas didácticas y metodológicas que aportaron elementos decisivos en la configuración de una nueva pedagogía de la lectura a partir del movimiento de la Escuela Nueva. La implantación de la red de bibliotecas escolares y populares, el auge de grandes editoriales especializadas en la edición de libros infantiles, el trabajo de toda una generación de maestros y maestras que asumieron el reto de renovar la escuela y, también, el impulso institucional de los dos periodos de autogobierno, durante la Mancomunidad de Cataluña (1914-23) y la Generalitat de la Segunda República (1931-39), hicieron posible esta transformación.

PALABRAS CLAVE: historia de la pedagogía, lectura, bibliotecas, Escuela Nueva, programas culturales y educativos.

1. INTRODUCCIÓ

En arribar al segle XX, enfront de la inoperància i la manca d'eficàcia de l'escola tradicional, el moviment de l'Escola Nova interessà vivament pels seus

plantejaments en els àmbits de la moral, el civisme i la democràcia, així com per l'eficàcia dels aprenentatges. La pedagogia activa va tenir una àmplia difusió en les societats industrialitzades, com és el cas de Catalunya, ja que es va percebre com l'única alternativa educativa capaç de respondre als reptes de la societat sorgida de la industrialització i per expandir una nova mentalitat social afavoridora de la pau i del progrés.

En la implantació de l'Escola Nova a Catalunya convergiren iniciatives portades a terme per grups sensibilitzats per la renovació pedagògica que pertanyien a diferents àmbits: sectors del magisteri públic gironí que iniciaren les Converses Pedagògiques l'any 1903, la burgesia dinàmica que fundà el Col·legi Mont d'Or l'any 1905 o l'Escola Vallparadís de Terrassa l'any 1910, l'obrerisme de Pau Vila en fundar l'Escola Horaciana l'any 1905, l'esquerra nacionalista amb la creació de les Escoles Catalanes del Districte VI l'any 1906, també el catolicisme nacionalista de les Escoles Catalanes de la Sagrada Família, l'institucionalisme nostrat del Liceu Escolar de Lleida, que es fundà l'any 1906 o bé aquelles que són fruit d'una política pedagògica com l'Escola de Mestres de Joan Bardina.

Tot i el gruix de l'esforç i la qualitat del moviment renovador a Catalunya, ja àmpliament estudiat, cal recordar que el conjunt de l'escola catalana no va poder acomplir i generalitzar la transformació capaç de beneficiar el conjunt d'escolars del moment.¹ En arribar el temps de la República, sí que es pot dir que s'havia fet camí en el pla de les idees i del coneixement adquirit, per poder iniciar actuacions renovadores que començaven a materialitzar-se en el terreny escolar. Però aquella generació de mestres n'eren molt conscients que es trobaven a l'inici de la transformació. En aquest context social tractem de presentar els factors que van incidir de manera més determinant en l'aparició d'una nova pedagogia de la lectura. Més enllà dels factors pedagògics, l'aparició d'editorials especialitzades en llibres per a infants, la creació de la xarxa de biblioteques populars de la Mancomunitat i la figura de les bibliotecàries són altres factors importants que contribuïren a difondre el valor formatiu de la lectura en aquells anys. Finalment, veurem com la nova pedagogia de

¹ A més de nombroses monografies, vegeu els treballs d'àmbit general. GALÍ, Alexandre. *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya 1900-1936*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1978-1981. Especialment del primer al quart llibre i el llibre octau. GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep; MARQUÉS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat. *Tradició i renovació pedagògica, 1898-1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002; MONÉS, Jordi. *El pensament escolar i la renovació pedagògica (1833-1938)*. Barcelona: La Magrana, 1977; MONÉS, Jordi. *La pedagogia catalana al segle XX. Els seus referents*. Lleida: Pagès Editors, 2011.

la lectura també s'explica per l'impuls institucional dels programes culturals i educatius que s'iniciaren durant els dos períodes d'autogovern que tingué Catalunya, abans d'arribar a l'any 1936.

2. EL FACTOR PEDAGÒGIC

En arribar la dècada dels anys trenta, amb la perspectiva de l'experiència d'un quart de segle de pràctica de pedagogia activa i el nou escenari social i educatiu que obria la Generalitat republicana, alguns dels pedagogs més destacats no van deixar de reflexionar i d'alçar la veu per difondre que «l'esforç del moment ha d'ésser estructurar una Escola per a tothom amb un màxim d'eficàcia educadora i cultural». Així s'expressava Rosa Sensat l'any 1933. Per tal d'il·lustrar com percebia aquella generació l'escola en què treballava i la consciència del camí que havia de fer encara, reproduïm alguns paràgrafs de l'article «Reflexions sobre el moment actual de la nostra escola pública», on Rosa Sensat expressa amb claredat el següent: «El moment actual de l'Escola primària és ple d'interrogants i d'inquietuds. Potser és el més difícil i crític que s'hagi presentat mai a la consciència de governants i educadors, fent-los sentir tot el pes de llur responsabilitat en la determinació de normes i directrius que orientin l'Escola en un o altre sentit, per influir en el futur de les societats humanes. Parlo ara de l'Escola en general, perquè és a tot el món que en aquest moment es ventilen problemes d'ordre filosòfic sobre els ideals de l'educació i d'ordre pràctic i metodològic en harmonia amb les noves valors de la vida que han de sorgir les ànsies de perfecció i de progrés de l'esperit modern. [...] Més que els Estats, que són conservadors d'un tradicionalisme pedagògic, se'n preocupen els mestres i els educadors conscients de llur missió. **Com transformarem l'Escola pública? Com hi farem penetrar l'esperit nou i les normes noves? Com harmonitzarem els ideals d'avui amb els que encara són tan arrelats a la consciència de la societat actual i que han inspirat i nodrit l'estructuració d'una Escola definida amb un ensenyament de positius resultats? Fins a quin punt la penetració de les idees noves destruirà la vella organització i les conquestes assolides en el terreny de la instrucció? Perquè no ens hem d'enganyar: la conversió de l'Escola pública actual en "Escola Nova" representa una transformació radical, una revolució, si es té en compte tota la valor i significació d'aquest concepte. [...] Anem a situar el problema a casa nostra i a considerar els termes en què se'ns planteja. Nosaltres portem un retard considerable i la nostra posició no pot ésser la d'aquells qui perquè posseeixen i són rics temen**

llançar-se a aventures per por de perdre el que tenen. Nosaltres no tenim res o gairebé res. Tot ho tenim per fer. A Barcelona solament hi ha uns 30.000 nois que sol·liciten entrada a les escoles públiques. Així passa a tot Espanya, començant per la capital. Manquen escoles. I les que tenim, com són? N'hi ha per a tots els gustos. Són com el mestre les fa o les pot fer. N'hi ha algunes de bones, poques».²

La llarga cita es justifica pel plantejament desmitificador i realista de les seves reflexions i per l'exigència de manifestar-se sobre la realitat d'escoles i mestres que, segons Rosa Sensat, encara havien de fer la «transformació radical». L'article mostra la preocupació, també, pels dèficits lectors dels escolars en els anys trenta, tota vegada que hi podem descobrir la consciència que aquella generació, la de tants mestres com Rosa Sensat, tenia per tot allò que encara no havia aconseguit. A més, algunes de les seves paraules serveixen per a interpel·lar-nos ara. Cent anys més tard ens enfrontem de nou al repte de superar deficiències lectores dels nostres escolars.

Centrant-se en la lectura, un aprenentatge ineludible i exemple de l'activitat escolar que pot concentrar, tota sola, les fórmules més rutinàries, avorrides i ineficaces, Rosa Sensat en el mateix article, afirmava: «N'hi ha encara moltes on es cantusseja el nombre i les províncies de Espanya, on s'ensenyen les lletres en cartells clavats a la paret, on no es passa a l'escriptura fins que se sap llegir, on no penetra la més petita llum d'emoció i alegria. [...] L'Escola d'altres països estableix el mínim de coneixements que s'ha d'exigir en sortir de l'escola primària i la superació de les proves i obtenció del certificat representa en el noi una expressió clara i correcta de paraula i per escrit del pensament una ordenació lògica i un coneixement gramatical».³

Les paraules de Rosa Sensat, contrastades amb les que anys més tard, des de l'exili, escriuria Herminio Almendros descriuen la mateixa realitat escolar. Les reproduïm pel testimoni que donen de la realitat de l'escola pública en el conjunt del territori: «En el año de 1930, las escuelas públicas de España y las privadas trabajaban en general, como hacía cincuenta años. Y hacía cincuenta años no se aspiraba a más que a enseñar a leer con carteles y libros silabarios, a escribir con muestras y cuadernos pautados, hasta poder tomar dictados de

² SENSAT, Rosa. «Reflexions sobre el moment actual de la nostra escola pública», *Revista de Psicologia i Pedagogia*, núm. 4 (novembre 1933), pàg. 406-415. L'article també es troba reproduït a *Escola Nova Catalana, 1900-1939*, volum núm. 32 dels Textos Pedagògics, 1992, Eumo Editorial / Diputació de Barcelona, que ha estat prologat i el professor Josep González-Agàpito n'ha fet la tria dels textos.

³ SENSAT, Rosa. «Reflexions sobre el moment actual...». *Op. cit.*, pàg. 412.

nociones escolares resumidas, a practicar insegurament el mecanisme de bàsiques operacions aritmètiques, y a aprendre, de memòria, mínimes nocions de geografia e història nacionals, así como oracions del catecisme de la doctrina cristiana. En general, ese era el to de la labor pedagògica en la major part de les escoles úniques de los petits pobles. [...] A treballar en la realitat de ese panorama fui destinat, como inspector escolar, en la província de Lèrida, casi tota ella de antigues comunitats rurals y aldeas».⁴

Malauradament i salvant les distàncies, avui, quan l'escola té molts més mitjans i els mestres poden sortir més preparats, el lament de Rosa Sensat i la fotografia d'Herminio Almendros ens porten a reflexionar sobre mancances que perduren, encara, en la formació dels mestres.

Rosa Sensat, que acumulava un bagatge magisterial extraordinari, exercia la seva responsabilitat cívica quan escrivia, amb tanta duresa, en el paràgraf que ja hem citat abans, denunciant aules fosques on no hi entrava «la més petita llum d'emoció i alegria», i seguia dient: «Hem d'acabar amb aquesta vergonya, més grossa potser que la de l'analfabetisme. Deixen d'ésser analfabets els qui saben de llegir i d'escriure sortits d'aquestes escoles? [...] Els nostres nois no surten de les escoles llegint i escrivint correctament. Però encara és més gros el que vaig a dir: tampoc no hi surten els mestres de les escoles normals. I no parlo de memòria. Els darrers exercicis dels cursets de selecció de mestres poden servir de prova documental».⁵

No volia crear *pessimisme* o *descoratjar*. El seu testimoni pretenia provocar una forta reacció. «El desig, l'esforç del moment ha d'ésser estructurar una Escola per a tothom amb un màxim d'eficàcia educadora i cultural. Això és primordial, urgent, inajornable».⁶

En el mateix article, Rosa Sensat que n'havia estat protagonista, també parla de «reeixides realitzacions en belles escoles», tal com recull la història-

⁴ ALMENDROS, Herminio. «Síntesis de la expresión Freinet en España». MCEP. *La Escuela Moderna en España*. Bilbao: ZeroZyx, 1979. Hem manllevat les paraules que han reproduït en el seu llibre les autores. BLAT, Empar; DOMÈNECH, Carme. *Herminio Almendros. L'inspector que renovà l'educació*. Barcelona: IEM, Ajuntament de Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, pàg. 22.

⁵ SENSAT, Rosa. «Reflexions sobre el moment actual...». *Op. cit.*, pàg. 412. Seguint el paral·lelisme, ara també podem dir el mateix d'alguns futurs mestres.

⁶ *Ibidem*, pàg. 413.

grafia educativa relativa al període que estudiem.⁷ No hi ha dubte que, en aquells anys, es produïren grans canvis a favor de l'educació i que els principis de l'Escola Nova trobaren una àmplia acceptació i un ampli seguiment en el magisteri català.⁸ Les diferents propostes de metodologia activa tingueren un ampli ressò entre molts mestres, que les adaptaren a la seva realitat escolar.⁹

Aquest moviment de renovació pedagògica que visqué Catalunya al primer terç del segle XX era format per una diversitat de tendències i metodològiques que corresponen a una nova manera d'entendre la persona, la societat, la infància. És prou sabut que no hi ha cap metodologia neutral. De les diferents metodologies que es desenvoluparen a Catalunya en aquelles dècades, en destaquem dues: el mètode Montessori i el mètode Decroly. Ambdues amb una gran preocupació per l'aprenentatge lector-escriptor i fonamentades en bases ben diferents.

El mètode Montessori fou el més estès i tingué un paper cabdal en la implantació de l'escola activa a Catalunya, ja que apareixia com un corpus de pedagogia científica que trencava radicalment amb l'escola tradicional

⁷ A més de les quatre síntesis generals, ja esmentades en la nota 1, també cal fer referència a diferents títols de la col·lecció Textos Pedagògics publicats a Eumo a partir de 1984. Cal destacar la tesi publicada i prologada per Jaume Sarramona després de la mort del seu autor: PALLACH, Josep. *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya (1901-1908)*. Barcelona: CEAC, 1978. DOMÈNECH, Salvador. *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica a l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. La tesi doctoral: SOLER, Joan. *La renovació pedagògica durant el segle XX. La cruïlla catalana: dinàmiques i tensions* (Universitat de Barcelona, 2009).

⁸ Es pot fer aquesta afirmació pels nombrosos testimonis que ho demostren en la selecció de mestres que ha fet GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep. *L'Escola Nova catalana, 1900-1939. Objectius, constants i problemàtica*. Vic: Eumo, 1992, que ja havíem citat abans, també pels mestres biografiats pel professor MARQUÈS, Salomó. *Narcís Masó pedagog de l'Escola Activa*. Girona: Diputació de Girona, 1990; PUJOL, David. *El mestre Antoni Balmanya i Ros. Un iniciador de la renovació pedagògica a Catalunya*. Espolla: Ajuntament d'Espolla, 1992. Del professor de la Universitat de Vic, SOLER, Joan. «L'itinerari formatiu i professional de Jesús Sanz Poch (1897-1936). Renovació pedagògica i compromís polític a Catalunya durant el primer terç del segle XX». *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 13 (gener-juny, 2009), pàg. 9-47, o en compendis i reculls com els següents: MARQUÈS, Salomó [et. al.]. *La renovació pedagògica a l'ensenyament primari (1900/1936): l'aportació dels mestres gironins*. Girona: Diputació de Girona, 1980, i AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. *Mestres que han fet Catalunya*. Barcelona: Ed. Mediterrània, 2001.

⁹ Coneixem amb profusió el cas de Rosa Sensat gràcies als seus escrits *Hacia la nueva escuela*, publicats el 1934 i reeditats en català (*Vers l'escola nova*, 1996) en els Textos Pedagògics d'Eumo i a l'obra de GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep. *Rosa Sensat i Vilà: Fer de la vida escola*. Barcelona: Ed. 62, 1989. També la ràpida introducció de les tècniques Freinet gràcies a la figura de Jesús Sanz Poch, que havent tornat de Ginebra establiria contacte amb l'inspector de Lleida Herminio Almendros. Vegeu: SOLER, Joan. «Itinerari formatiu...». *Op. cit.*, pàg. 39-40.

i proporcionava al magisteri un guiatge sistemàtic i ben pausat.¹⁰ També els plantejaments i la metodologia montessoriana s'enllaçaven amb els objectius i trets del reformisme educatiu de la Lliga Regionalista.¹¹ La doctora Montessori plantejà un mètode analític d'aprenentatge lector-escriptor basant-se en l'educació sensorial i motriu, que són la base del desenvolupament i de la intel·ligència, el respecte al ritme individual i la situació madurativa de cada infant propiciant un aprenentatge positiu basat en els estímuls interns del nen, que l'ha de portar al gust per la lectura. Un testimoni de la popularitat del mètode de la pedagogia italiana és la dada que el 1933 hi havia més de trenta escoles montessorianes arreu de Catalunya, a més de les tretze escoles d'aquesta metodologia que es van crear a Barcelona.¹²

D'altra banda, partint de la voluntat de fer una «école pour la vie et par la vie», la metodologia d'Ovide Decroly també impactà positivament en l'escola catalana i el seu magisteri. Els exercicis d'observació i d'associació i el concepte de la globalització oferien un model d'escola activa, respectuosa amb la individualitat de l'infant, realitzada en un ambient de llibertat, responsabilitat i autogovern. El seu plantejament globalitzador canvià radicalment la secular metodologia analítica de l'aprenentatge de la lectura. Destacats mestres com Rosa Sensat, Dolors Palau, Federico Doreste i, de manera destacada, Anna Rubiés difongueren i posaren en pràctica els plantejaments del pedagog belga.¹³

Podem dir que l'ampli moviment no sols renovà en profunditat les velles i tradicionals metodologies vuitcentistes de l'aprenentatge escolar, sinó que en relació amb l'aprenentatge lector-escriptor, s'afavorí el desenvolupament de dos importants agents per fomentar la lectura, que són la literatura infantil i les biblioteques escolars, uns elements que es consideraven indispensables en la concepció d'una nova pedagogia de la lectura.

¹⁰ Vegeu: MONTESSORI, Maria. *La descoberta de l'infant*. Vic: Eumo, 1984, i també SANCHIDRIÁN BLANCO, Carmen. «Introducción». MONTESSORI, Maria. *El método de la pedagogía científica. Aplicado a la educación de la Infancia*. Madrid: Editorial Biblioteca Nueva, 2003, pàg. 25-26.

¹¹ GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep [et al.]. *Op. cit.*, pàg. 153 i seg. i 311 i seg.

¹² AJUNTAMENT DE BARCELONA. *L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori*. Barcelona: Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1933.

¹³ Vegeu: DECROLY, Ovide. *La función de la globalización i d'altres escrits*. Introducció i tria de Margarida Muset. Vic: Eumo, 1987, i també RUBIÉS, Ana. *Aplicación del método Decroly a la enseñanza primaria*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1929.

3. LLIBRES PER A INFANTS I ESCLAT DE LA LITERATURA INFANTIL

En el mateix període, augmentaren considerablement les publicacions de llibres per a infants, en un moment en què tot just s'iniciava el reconeixement d'aquest tipus de llibre¹⁴ i a més va desvetllar l'interès d'alguns intel·lectuals per crear-ne i per dur a terme la traducció d'obres infantils estrangeres.¹⁵ Al mateix temps, l'aparició d'editorials especialitzades en aquest tipus de llibres coincidint amb l'aparició del moviment noucentista, les propulsà com a veritables agents de cultura que trobarem vinculats a l'estètica del moviment noucentista. I encara que l'accés a aquests productes editorials va ser limitat a una part de la població, va créixer la demanda d'espais d'accés lliure a la cultura i la difusió i dinamització lectora d'adults i infants. En aquest sentit, l'existència de biblioteques a les escoles esdevenia inajornable.

Aconseguir bons llibres per a la infància, tal com ho manifestaven autors com Carles Soldevila, va ser una de les ocupacions d'alguns intel·lectuals.¹⁶ Les qüestions de com han de ser els textos per aprendre i quins llibres poden llegir els infants van interessar també Antoni Rovira i Virgili, el qual va contribuir a aquesta causa publicant el *Llibre de lectura escolar*, on aplegava textos de la Renaixença, d'autors moderns i d'autors antics. Rovira i Virgili afirmava: «doncs si tot això que nosaltres veiem en aquest llibre ho veuen així mateix sos petits llegidors, haurem arribat a atènyer un dels nostres propòsits principals. Que els nois trobin, en els exercicis de lectura, no un amuntegament de versos i proses, no una caòtica barreja de temes i estils, ans bé la visió d'un secular patrimoni intel·lectual i literari, i la revelació d'un esperit nacional, de l'esperit que batega en les planes del llibre i que ells han de sentir moure com en un balbuceig, a dins seu».¹⁷

¹⁴ Malgrat que existí un corpus europeu centenari de literatura infantil que, segons Bettina Hürlimann (1968), *Tres siglos de literatura infantil europea*, seria una branca del gran arbre de la literatura universal, el valor formatiu de la literatura per a infants serà reconegut al llarg del segle XX per diferents autors. Entre d'altres per Paul Hazard (1950), Jaqueline Held (1981) i Georges Jean (1991).

¹⁵ Volem destacar les traduccions extraordinàries fetes per Carles Riba al català dels contes populars transmesos oralment durant segles i recollits pels germans Grimm, eminents filòlegs alemanys, i la traducció de Josep Carner de les rondalles de creació pròpia de l'autor danès més rellevant, Hans Cristian Andersen.

¹⁶ SOLDEVILA, Carles. *Què cal llegir? L'art d'enriquir un esperit. L'art de formar una biblioteca*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928. Amb una visió literària universal, l'autor, pretenia formar lectors tot orientant-los.

¹⁷ ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Llibre de lectura escolar: selecció de treballs en prosa i en vers d'autors catalans moderns i antics*. Barcelona: Antoni López, Llibreria Espanyola, 1916, pàg. 13.

L'aplec de textos curosament seleccionats, entre cinquanta-nou autors dis-tints, havia de servir a la formació literària que donava a conèixer les arrels pròpies. Però, potser qui millor va saber expressar amb força el valor que té llegir per a l'Escola Activa és Narcís Masó, el qual afirmava: «Podem conside-rar res més imprescindible que saber llegir? Però si a l'activitat de la lectura no hi afegim un contingut social i moral, si no alcem l'esperit del noi de manera que en els llibres s'hi sàpiga veure el punt de recerca de tota la saviesa històrica, científica o literària, i la font que la satisfaci a bastament, la seva inquietud escrutadora, en lloc de fer-li un bé més aviat li farem un mal, perquè potser només aprofitarà aquella aptitud adquirida per devorar un gavell de litera-tura de baixa estofa d'aquella que acaba esmicolant els esperits i corcant la societat».¹⁸

El pedagog gironí advertia tant del vessant utilitària de la lectura, en una societat on la lletra impresa havia de ser el vehicle de transmissió més impor-tant del coneixement i de la informació, com de la vessant estètica i moral que mereixen els llibres per a la infància. Valriu i Llinàs ha mostrat que el projecte noucentista comportà una posada en valor de la literatura infantil en relació amb el concepte d'educació que ha de tenir en compte tots els aspectes vitals i socials per esdevenir eficaç.¹⁹

Des del profund respecte que mereix la infància, les edicions acurades, els textos excel·lents i els dibuixants de renom com Lola Anglada, Joan d'Ivori i Joan Junceda entre molts d'altres, van contribuir a omplir el buit que existia de llibres de qualitat per a nens.

L'estudi de Montserrat Castillo²⁰ també aprofundeix en el treball de grans il·lustradors catalans que van embellir les nombroses publicacions per a infants, a partir de l'eclosió del Noucentisme. Aquesta autora esmenta el retard de

¹⁸ MARQUÈS, Salomó. *Narcís Masó, pedagog de l'Escola Activa*. Girona: Diputació de Girona, 1990, pàg. 78. El text inèdit de Masó «L'Escola Nova. Les bases, l'essència i l'esperit» d'on procedeix la citació, també es troba reproduït a *Escola Nova Catalana, 1900-1939*, de la col·lecció Textos Pedagògics, a cura de Josep González-Agàpito.

¹⁹ VEGEU VALRIU I LLINÀS, Caterina. *Història de la Literatura infantil i juvenil catalana*. Barcelona: Pirene, 1994.

²⁰ CASTILLO, Montserrat. *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants: 1905-1939*. Barcelona: Barcanova, Biblioteca de Catalunya, 1997. Aquesta publicació és el resum d'una tesi doctoral llegida a la UB l'any 1993. El treball inclou la mirada pedagògica que exigeix el llibre per a infants. Són exemples de l'afirmació que fem el capítol «Les revistes infantils», pàg. 57-74; la descripció que fa de «l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana», pàg. 82, i de «Dalmat Carles i Pla i altres llibres pedagògics», pàg. 94-96, dins del capítol dedicat a noves editorials. També dóna informació de la publicació del *Llibre de les bèsties*, que edità Llibreria Camí, com «un llibre de lectura per als infants i fet des de l'experiència pedagògica d'Anna Rubiés», pàg. 95.

mig segle o d'un segle si comparem l'inici de la producció d'aquest tipus de publicacions amb la d'altres indrets d'Europa, ja que la producció editorial és un fenomen que, com hem vist, va paral·lela als processos d'alfabetització de la població, a l'embranchida cultural i nacional, al creixement econòmic i a la valoració del folklore que recollí les distintes fórmules de la literatura oral, primer esglaó de la literatura per a infants. L'obra demostra que tot un seguit d'editorials catalanes assoliren nivells de gran qualitat en incorporar les noves tècniques de la impremta a les creacions d'escriptors i artistes que generà el moviment noucentista.

Així, des de l'inici de segle es va anar confeint un extens catàleg procedent de diferents editorials, en què prevalien criteris estètics, instructius, formatius i d'entreteniment que concordaven amb els nous plantejaments educatius i que configuraven en el seu conjunt l'esclat de literatura per als infants. Una altra publicació col·lectiva,²¹ més recent, també documenta amb nombrosos exemples d'autors²² i seleccionada bibliografia, tant les traduccions, com les obres de creació que es publicaren a partir de 1901. El capítol introductori de l'obra està firmat per Teresa Rovira.²³

Recordem també que, en el terreny dels anomenats llibres escolars, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, a partir de 1917 creà una Comissió Editorial Pedagògica²⁴ que presidí Pompeu Fabra acompanyat de diferents personalitats com Ferran Soldevila, Rafael Campalans, Llorenç Jou Olió i Rosa Sensat per tal d'orientar un gran nombre de publicacions escolars en llengua catalana caracteritzades per la seva gran qualitat.

No podem deixar d'esmentar la rellevància que tingueren les revistes infantils per fomentar la lectura i també per donar un fort impuls a la consolidació de la llengua i la cultura del país. Torrent i Tassis han documentat aquestes publicacions periòdiques que sortiren principalment de Barcelona, però també

²¹ BARÓ, Mònica; COLOMER, Teresa; MAÑÀ, Teresa (coord.). *El patrimoni de la imaginació: Llibres d'ahir per a lectors d'avui*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 2007.

²² Esmentem Carles Riba amb obres de creació pròpia per a infants: *Guillot bandoler* i *Sis Joans*, a més de la traducció que va fer al català dels contes dels germans Grimm.

²³ ROVIRA, Teresa. «El llibre per a infants i adolescents. Dels orígens a la desfeta». BARÓ, Mònica; COLOMER, Teresa; MAÑÀ, Teresa (coords.). *El patrimoni de la imaginació. Llibres d'ahir per a lectors d'avui*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 2007, pàg. 15-26. Publicat per primera vegada a *Lletres de canvi*, núm. 19-20 (juliol-agost 1989).

²⁴ DURAN, Lluís. «L'Editorial Pedagògica i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana», *Serra d'Or*, núm. 447 (març 1997), pàg. 28-30. El mateix autor, en l'obra *Pàtria i escola: L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (Catarroja: Afer, 1997) recull les iniciatives de la Protectora per exercir influència en la formació de mestres fins a arribar al final de la República.

d'altres indrets.²⁵ Cal recordar la popularitat de la revista *En Patufet* per la durada i l'impacte social que va tenir, especialment en l'àmbit de l'educació familiar, la qual fou promoguda per Josep Baguñà i Josep M. Folch i Torres i cobrí un llarg període entre 1904 i 1938.

4. LES BIBLIOTEQUES POPULARS I ESCOLARS

Un altre element que la nova educació social desenvolupà van ser les biblioteques populars i escolars, les quals van esdevenir instruments necessaris per la transformació de les velles escoles i, més enllà de les parets escolars, per regenerar culturalment tota la societat. Aquest fet no és casual i forma part de la voluntat de l'Escola Nova de donar una dimensió integral a l'educació de la persona, i un nou valor i tractament a l'adquisició d'aprenentatges.

La difusió i dinamització lectora d'adults i infants, considerada com un factor de formació molt important, és deutora també de la creació de la xarxa de biblioteques populars inspirada en els models més avançats del moment i la contribució pedagògica que van fer les bibliotecàries. Elles rebrien des de la primera promoció una excel·lent formació per organitzar activitats a les biblioteques i orientar els lectors.²⁶

Així doncs, de la mateixa manera que es renovà el coneixement del medi, en relació amb la lectura i les biblioteques, es pot adoptar l'expressió «*nova pedagogia de la lectura*» pel salt qualitatiu que va significar l'adopció dels postulats globals de l'Escola Nova en tot el conjunt de l'educació catalana, segons que mostren les publicacions que suara esmentàvem i, per tant, l'aprenentatge de la lectura i la formació lectora no havien de quedar al marge de la renovació.

²⁵ TORRENT, Joan; TASIS, Rafael. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Editorial Bruguera, 1966.

²⁶ ESTIVILL, Assumpció. *L'Escola de Bibliotecàries 1915-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992. Aquesta publicació, resultat de la tesi doctoral de l'autora, demostra el grau d'exigència que imprimiren als estudis de les bibliotecàries. Tant els programes com el professorat són indicadors del nivell cultural i professional de les bibliotecàries. Una bibliotecària que estudià en plena època franquista, promoció 1952-55, ens confirma l'examen d'estat com a requisit i la prova d'accés a l'Escola de Bibliotecàries on el domini de dues llengües modernes era un altre requisit d'entrada. En aquella època va fer les pràctiques a la biblioteca d'Esparreguera a la qual acabava de reincorporar-se Teresa Rovira.

Entre molts personatges que van ser referents de la renovació pedagògica ja hem esmentat Eladi Homs, Alexandre Galí, Artur Martorell,²⁷ Pere Vergés, Rosa Sensat i moltes altres firmes que apareixen als *Quaderns d'Estudi* i al *Butlletí dels Mestres*. En gran part, les seves aportacions ja han estat estudiades i publicades. El cas de Pere Vergés mereix ser destacat, ja que portà a terme, a l'Escola del Mar, una de les millors concrecions de la funció de la biblioteca escolar des de la perspectiva renovada. La biblioteca esdevingué en aquella escola de l'Ajuntament de Barcelona un autèntic planter de lectors, un àmbit de desenvolupament del gust per la lectura i, alhora, una eina d'instrucció i cultura per l'alumnat.²⁸ En el fascicle publicat el gener de 1936 llegim: «La nostra biblioteca ha complert com a gran instrument de llenguatge i a més ens ha permès evitar –i això era un deler nostre– la incorporació a l'horari de les assignatures o matèries d'ensenyament a l'estil corrent, a fi de portar-hi la major flexibilitat possible i una més àmplia llibertat en la distribució del treball. Així, doncs, per la manera com hem interpretat aquest formidable instrument de treball individual i col·lectiu, la biblioteca ha estat la pedrera de tota aquella cultura que es pot adquirir a través dels llibres, i per això mateix, una de les fonts intel·lectuals més importants de l'Escola del Mar».²⁹ Per als mateixos objectius servirà la revista *Garbí* escrita pels alumnes, un model avançat que segueix sent un referent a seguir.

D'altra banda, ja hem esmentat el rol de les biblioteques com un dels mitjans més importants per difondre la informació i la cultura entre els ciutadans. És per aquesta causa i pel seu poder de posar a l'abast concepcions polítiques

²⁷ Artur Martorell, que va destacar per la seva contribució a la difusió de la normativa fabriana de la llengua, ha estat objecte d'investigació d'Otilia Defis. En la publicació *Artur Martorell, l'home* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Publicacions Abadia de Montserrat, 1995, pàg. 203-228), l'autora ha recopilat una «Relació d'escrits i conferències d'Artur Martorell» on predominen els temes de llenguatge i literatura. Algunes de les seves obres van contribuir a la normalització lingüística en l'etapa de la transició i es van reeditar moltes vegades. L'any 1982, *Guiatge, per parlar i escriure bé el català* arribava a la 12a edició. Martorell va escriure reiteradament sobre lliçons de llenguatge, lectures infantils i impartí nombroses conferències. La sèrie Selecta de Lectures, *Les plantes, els animals, els elements*, vol. I; *La mar, la plana, la muntanya*, vol. II; *Els pobles, les ciutats, els homes*, vol. III, i el *Curs superior de gramàtica catalana* han estat guia de molts mestres al llarg del segle XX.

²⁸ La continuïtat de l'obra pedagògica de Pere Vergés segueix vigent a l'Escola Garbí, a Esplugues de Llobregat, i a Mas Ram, de Badalona, de la Institució Pere Vergés. Ell mateix inicià els dos centres educatius, als anys seixanta, després que l'Escola de Mar instal·lada definitivament al Guinardó l'any 1948 seguís la petja del seu fundador. En la visita feta a l'escola de Badalona –al juny de 2008– hem pogut comprovar que la biblioteca segueix sent una eina d'instrucció i de cultura, segons l'ideograma de Pere Vergés reproduït a la publicació *Pere Vergés, una educació per a la ciutadania*. Barcelona: Edicions 62, 1997, pàg. 70.

²⁹ *La Biblioteca dels Nens de l'Escola del Mar*. Edicions Garbí, gener 1936, 31 pàg.

i socials que les biblioteques van ser objecte d'un viu debat en les primeres dècades del segle XX. Fonamentalment les posicions sobre la seva orientació són dues. D'una banda, aquells que, com Eugeni d'Ors o Galí, consideren prioritària la creació d'una gran biblioteca científica i la d'aquells que, com Luis de Zulueta, sense renunciar a aquesta biblioteca general veuen més urgent la necessitat de crear biblioteques als barris i a l'abast de la classe treballadora.³⁰ Serà per l'impuls de les institucions públiques catalanes i de la seva societat civil que en els anys següents es coneixerà un gran desenvolupament bibliotecari iniciat en temps de la Mancomunitat, com veurem en l'apartat següent.

5. IMPULS INSTITUCIONAL: OBRA DE CULTURA I D'INSTRUCCIÓ

Des del punt de vista cultural, Jordi Castellanos explica que darrere del moviment noucentista iniciat l'any 1906, hi havia l'empenta i la reestructuració del modernisme, i que aquest i el catalanisme republicà es rearmaren mútuament. I segueix: «també per a ells el moviment de Solidaritat Catalana és una oportunitat que intenten jugar amb totes les cartes a la mà i per això converteixen el Poble Català en diari. Tot un programa que mira cap a la burgesia, però també cap a les classes mitjanes i la classe obrera. [...] Tot semblava, el 1906, que podia ser possible: en els mítings de Solidaritat triomfava la festa i la ciutadania. Potser, simplement, el que triomfava era la cultura. Tota una lliçó a cent anys vista».³¹

En aquest moment històric, des d'un punt de vista sociològic i ideològic ampli, recordem que ja havien sorgit algunes iniciatives que crearen escoles i biblioteques pròpies. Una xarxa que hauria de coexistir mentre l'Estat i les administracions locals no exercissin les seves responsabilitats perquè es pogués recuperar el retard que s'havia acumulat en el sistema públic escolar. Un retard que lamentaven tres testimonis d'excepció que hem esmentat anteriorment.³²

Quan a les institucions catalanes, com que tot estava per fer, per aconseguir la recuperació de la identitat catalana era imprescindible el gran impuls institucional, a favor de la cultura i de l'educació, la qual cosa volia el projecte

³⁰ Vegeu BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Instituts d'Estudis Catalans 1996, pàg. 453 i seg.

³¹ CASTELLANOS, Jordi. «Quan tot semblava possible», *L'Avenç*, núm. 309 (gener 2006), pàg. 22-23, dins del dossier «La cruïlla de 1906, un any clau en la cultura catalana».

³² Ens referim a Herminio Almendros recordant l'any 1930, a Rosa Sensat en l'article de l'any 1933 i a Artur Martorell en un altre de l'any 1931.

noucentista amb Prat de Riba al capdavant. També des de l'Ajuntament de Barcelona i en l'etapa de la Generalitat republicana, es van poder veure realitzats alguns dels somnis d'una generació de mestres que serien reconeguts com els primers ciutadans de la República.³³

En les dues èpoques, l'actuació de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, amb la figura de Manuel Ainaud al capdavant, va propiciar avenços a la ciutat de Barcelona, que no van existir amb tanta determinació en altres indrets del territori.

Durant l'etapa de la Mancomunitat, les reivindicacions catalanistes trobaren, en la figura de Prat de la Riba, el lideratge polític capaç de dur a terme l'obra de modernització que necessitava el país, per poder construir una Catalunya ideal que tan bé defineix el Noucentisme. Bilbeny afirma que: «La Mancomunitat és el primer assaig de govern autònom català al segle XX, i l'obra realitzada des d'aquest constitueix, sense discussió, un dels exercicis de modernització tècnica i cultural més avançats i intensos de l'Espanya contemporània».³⁴

Aquesta afirmació contundent és manifestament justificada quan es revisen les iniciatives del govern de Prat de la Riba en els àmbits cultural i d'instrucció. La densa personalitat d'Eugeni d'Ors, una figura que ha estat profusament estudiada i controvertida, va servir amb gran protagonisme. Com a periodista, filòsof i pedagog fou l'impulsor de l'obra cultural de la Mancomunitat.³⁵

Bilbeny³⁶ enumera les nombroses funcions que Ors va dur a terme, fins al punt que es va posar molts noucentistes en contra. No obstant això, ningú no discuteix l'afirmació que fa el professor Octavi Fullat quan diu que, en l'ampli moviment noucentista, «Ors va ser el dissenyador teòric, valorant la cultura per damunt de la cultura salvatge».³⁷

³³ VILANOU, Conrad; SOLER, Joan. «Noucentisme: construir un país a través de l'educació», *Pedagogia a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1999, pàg. 30-43. En aquest article els autors assenyalen com a principals impulsors de la millora de l'escola pública els mestres públics i alguns ajuntaments que donaren suport als mestres. Fins ara, les investigacions dutes a terme se centren sobretot en l'Ajuntament de Barcelona.

³⁴ BILBENY, Norbert. *Política noucentista. De Maragall a d'Ors*. Catarroja: Afers, 1999, pàg. 139.

³⁵ La figura d'Eugeni d'Ors té el reconeixement unànime d'haver elaborat els ideals del Noucentisme difonent-los a través del seu «Glossari», que publicà a *La Veu de Catalunya*.

³⁶ BILBENY, Norbert. *Política noucentista... Op. cit.*, pàg. 79-83.

³⁷ FULLAT, Octavi. «Antropologia pedagògica d'Eugeni d'Ors». D'ORS, Eugeni. *L'home que treballa i juga*. Vic: Eumo, 1988.

En aquells anys trobem personatges importants que són portadors d'idees renovadores: Artur Martorell, Pau Vila, Pere Vergés, Alexandre Galí, Eladi Homs. Alguns d'ells, intervenen directament en el Consell de Pedagogia,³⁸ organisme que va ser creat per acord de la Comissió d'Instrucció Pública i Belles Arts de la Diputació de Barcelona l'11 de juny de 1913.

Però hem considerar també col·laboradors del projecte pedagògic tota la generació d'intel·lectuals que s'implicaren directament en la renovació donant classe als mestres i a les futures bibliotecàries, escrivint articles o editant llibres de caràcter bàsicament educatiu. Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili, Josep Carner, Carles Riba i Jordi Rubió i Balaguer en serien alguns dels més representatius. Pedagogs i intel·lectuals van treballar plegats fins que, en arribar el final de la guerra, la majoria van haver d'emprendre l'exili, també plegats.

El Consell d'Investigació Pedagògica (de 1913 a 1916), dit Consell de Pedagogia a partir de 1916, va ser dirigit per Eladi Homs i es proposà «difondre la nova educació a través de la formació permanent del magisteri».³⁹ Una actuació ràpida d'Homs va ser la instauració de l'Escola d'Estiu a partir de l'any 1914. Es pot constatar que serviren per a actualitzar la formació dels mestres en actiu a través dels programes de les Escoles d'Estiu, amb cursos d'aprenentatge de la llengua i sobre les noves orientacions metodològiques.⁴⁰

No menys important va ser la publicació de la revista *Quaderns d'Estudi*, iniciada l'octubre de 1915, i de l'edició quinzenal del *Butlletí dels Mestres*, a partir de 1922, que «es reparteix gratuïtament a tots els mestres de territori de parla catalana».⁴¹

Al mateix temps, s'impulsaren els viatges a Europa, uns sufragats per la Junta de Ampliación de Estudios i altres per les institucions públiques catalanes, dels quals s'haurien de beneficiar alguns mestres per tal de conèixer tota mena d'experiències educatives i els nous mètodes pedagògics. La celebració del III Congrés Internacional Montessori que es va reunir a Barcelona l'any 1916, al qual va assistir Anna Rubiés entre altres, va ser una important plataforma per a la difusió de la pedagogia activa a Catalunya.

³⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA. *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*, vol. 1. Barcelona: 1923, pàg. 50.

³⁹ HOMS, Eladi. *Articles pedagògics*. Pròleg i tria de textos de Josep Martí i Baiget. Vic: Eumo Editorial, 2002. També els autors de l'obra *Tradicció i renovació pedagògica... Op. cit.*, expliquen la importància d'Eladi Homs i d'Alexandre Galí en les primeres dècades del segle XX, pàg. 45-48.

⁴⁰ ESCOLA D'ESTIU (1914-1936). *Edició facsímil dels programes i cròniques (1983)*. Barcelona, Diputació de Barcelona. Pròleg de Marta Mata.

⁴¹ *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*, vol. 1, pàg. 50-56.

Si bé calia transformar l'escola perquè esdevingués un instrument eficaç de la política de modernització i de reconstrucció nacional que demanava el projecte noucentista, també era indispensable tenir en compte altres àmbits d'educació social per atènyer la regeneració social i l'econòmica desitjada. Des d'aquesta perspectiva, les biblioteques populars foren una de les iniciatives més reeixides d'educació social impulsades per l'administració catalana. El pla de biblioteques de la Mancomunitat es projectà seguint les directrius més avançades del moment per establir un model bibliotecari que formava part d'un objectiu més ampli: elevar la instrucció i el nivell cultural de la població.⁴² Les biblioteques populars projectades tenien dos objectius. Per una banda, s'adreçaven a un públic de cultura mitjana per tal que tingués a l'abast les obres més importants de tota disciplina, així com els tractats pràctics per a totes les activitats i obres de divulgació. Per l'altra, també volien atendre un públic més reduït format pels professionals i persones d'afeccions intel·lectuals, a qui havien de proporcionar instruments de treball indispensables.⁴³ El model es va inspirar en els sistemes de les *free public libraries* que ja existien a Gran Bretanya i als Estats Units. La formació altament qualificada de les bibliotecàries va ser, en opinió de Teresa Mañà, una de les claus de l'èxit de tot el pla de les biblioteques populars de la Mancomunitat.

Hem de fer referència a un personatge importantíssim en el projecte bibliotecari català, Jordi Rubió i Balaguer,⁴⁴ per la tasca que dugué a terme fins a la Guerra Civil. Teresa Mañà, després d'estudiar l'etapa d'Ors i l'etapa de Rubió, destaca la importància de la figura de Jordi Rubió i Balaguer, que va ser director de la Biblioteca de Catalunya des de 1914. Quan Ors –que havia elaborat el Projecte inicial i que va ser qui va dirigir les biblioteques populars i també l'Escola de Bibliotecàries entre 1915 i 1919– va deixar el seu càrrec, Rubió assumí la direcció tècnica de les Biblioteques Populars (1920-1925). També va ser professor de l'Escola de Bibliotecàries.

L'autora afirma que si Ors va ser important, quant a l'enorme ambició del projecte de biblioteques que va impulsar, més determinant va ser Jordi Rubió quant a la qualitat del servei. Jordi Rubió conscient del paper educador de la

⁴² MAÑÀ, Teresa. *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925)*. Lleida: Pagès Editors, 2007. La tesi doctoral aprofundeix en les diferents circumstàncies que expliquen l'èxit del model que s'instaurà en tan curt període de temps.

⁴³ VEGU GALÍ, Alexandre. *Op. cit.*, llibre XI «Biblioteques populars i moviment literari», pàg. 12 i seg.

⁴⁴ MAÑÀ, Teresa. *Les biblioteques populars...* *Op. cit.*, 2007, pàg. 73-124.

biblioteca,⁴⁵ es preocupava directament per la selecció d'obres que no havien de faltar als fons, de la implantació d'activitats d'extensió cultural com ara les conferències, els curssets i la secció infantil de la biblioteca on, a més, es va iniciar l'activitat anomenada «hores d'històries» per als petits a la manera de les biblioteques nord-americanes.⁴⁶

L'accés dels infants als serveis bibliotecaris va ser impulsat per Rubió. Sota la seva direcció s'inicià la dotació de fons de llibres per a infants.⁴⁷ No només llibres d'entreteniment, sinó també els de coneixement. L'article, que publicà a la *Revista dels Llibres*,⁴⁸ demostra a bastament el coneixement especialitzat dels diferents tipus de llibres infantils, així com el valor educatiu que els donava: «quan parlem de llibres per a infants volem dir els que es proposen d'instruir-los i delectar-los fora de l'escola; els distingim, per tant, dels pròpiament didàctics. No volem significar, doncs, el conjunt d'aquells llibres, certament, apropiats per a una biblioteca infantil, que ensenyen els elements de la cultura, sinó més aviat aquella branca de la literatura d'imaginació que millor s'adapta a la capacitat de comprensió de la infància i al món que de debò l'interessa».⁴⁹

El treball, en el seu conjunt, dóna informació sobre l'expansió del llibre infantil i juvenil de diferents països d'Europa a partir del moment en què apareix una nova actitud pedagògica envers els infants. En l'article, Rubió tracta amb igual rigor dels llibres d'estampes, els periòdics, els anuaris i les enciclopèdies infantils, els llibres de divulgació científica, els zoològics i històries d'animals i les rondalles populars, i en presenta els títols més representatius del moment.

Sota el mandat de Rubió que, com hem dit, va ser professor i director de l'Escola de Bibliotecàries, una institució «única a tota l'Europa continental» en

⁴⁵ MAÑÀ, Teresa. *Les biblioteques populars de la Mancomunitat a través dels seus anuaris (1922-1936)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Universitat de Barcelona [Quaderns de Treball, 16], 2001. En aquest estudi hi trobem llistes de conferències, curssets, guies temàtiques i altres activitats que demostren el concepte avançat i modern que van tenir totes les biblioteques creades arreu de Catalunya.

⁴⁶ MAÑÀ, Teresa. *Les biblioteques populars... Op. cit.*, 2007 pàg. 109.

⁴⁷ *Ibidem*, pàg. 196-201. L'autora explica que en el projecte inicial de les biblioteques populars hi havia una sala de lectura per als nens. Malgrat que l'espai reduït de les biblioteques no ho va fer possible, les directrius per atendre aquest públic queden reflectides en els anuaris que es publicaren i en la selecció i dotació dels fons.

⁴⁸ Rubió i Balaguer, Jordi. «Llibres per a infants», *Revista de Llibres*, núm. 8 (desembre 1925), pàg. 115-127.

⁴⁹ *Ibidem*, pàg. 115-116.

aquells moments, es van formar diverses promocions de bibliotecàries.⁵⁰ Moltes van seguir el seu mestratge silenciós allà on van poder, salvant els obstacles al llarg del segle xx.

Teresa Mañà demostra l'eficàcia de les biblioteques populars en la difusió de la cultura a Catalunya. Gràcies als anuaris que es publicaren a partir de 1922 podem saber dades de lectors, d'usos de llibres en català, castellà o francès, del públic, homes, dones o infants, del préstec i de l'estat dels fons. Les memòries escrites per les bibliotecàries permeten fer-nos una representació de l'ús d'un espai nou en aquelles poblacions que gaudiren del servei: Olot, Sallent, Canet, Pineda, Manresa, Valls, El Vendrell, Figueres, Cervera, Les Borges, Vic, Vilafranca, Tortosa, així com de l'arribada de lots circulants de llibres en poblacions de comarques. Una experiència que s'iniciava a partir de 1935, tal com diu Teresa Rovira. Malgrat que en temps de la Dictadura de Primo de Rivera en foren excloses les biblioteques de les províncies de Girona, Lleida i Tarragona, Teresa Mañà (2001 i 2007) ens diu que en l'anuari de 1924-25, editat en castellà per la Diputació de Barcelona també hi consten les dades del moviment de lectors i llibres corresponents a les biblioteques de Valls, Olot, Figueres, les Borges Blanques i el Vendrell.

A més de les publicacions de Teresa Mañà, de la formació i professionalitat de les promocions de bibliotecàries que havien estat destinades a tot Catalunya abans d'arribar l'any 1936, en tenim constància a través de diverses publicacions. El fet que Concepció Balanzó, directora de la Biblioteca Popular de Manresa, fes un recull bibliogràfic de cadascuna de les biblioteques obertes, amb l'objectiu de «reunir material bibliogràfic utilitzable pel qui un dia vulgui emprendre's la tasca d'historiar detalladament l'obra de les Biblioteques Populars de Catalunya», mostra una mostra de gran professionalitat i visió de futur.⁵¹ També cal recordar que Aurora Díaz-Plaja, ja des de l'inici de la seva llarga trajectòria professional, quan era auxiliar de la Biblioteca Popular de Canet de Mar, va treballar sobre les guies de lectura, un tema sobre el qual l'any 1938 explicava el següent: «Com que no sé parlar, hauré d'escriure el que vull dir; però com que tampoc no sé llegir, em sembla que haureu de llegir-

⁵⁰ Carme Mayol, formada en la dècada dels anys seixanta, en diferents articles defensa que la qualitat i la implicació professional de les bibliotecàries catalanes tenen l'origen en la solidesa del model inicial que consolidà Rubió i Balaguer abans de la Guerra Civil. Disponible a l'URL: http://www.temaria.net/lista.php?base=temaria&topcio=veure&campo_1=creator&texto_1=Mayol%2C+M.+Carme [Consulta 22-II-2011]

⁵¹ BALANZÓ, Concepció. *Les biblioteques populars de la Generalitat de Catalunya. Notes bibliogràfiques per a llur història*. Barcelona: Impremta Casa de la Caritat [Quaderns de Treball, núm. 3], 1935, 201 pàg.

me el que no hàgiu entès, i us ho explicaré... més malament encara. Confio, però, que d'una manera o d'una altra sabré comunicar-vos l'entusiasme que sento per les guies de lectura i també confio que sabreu disculpar les meves falles oratòries. El senyor Rubió us haurà explicat què és una guia de lectura. Vosaltres mateixes n'heu fet i també heu treballat en el catàleg de les guies que les Populars enviem a l'Escola; per tant, més que de la tècnica, us hauré de parlar dels resultats pràctics, de com reaccionen els lectors, de com cal fer-ne sovint [...]. La guia de lectura és un mitjà eficacíssim de propaganda. Podríem anomenar-la el ministre de negocis estrangers de la biblioteca, car estableix fermes lligams entre ella i el públic. Penetra arreu: escoles, ateneus, hospitals, casernes... Fa prosèlits que esdevenen fervents lectors. Recorda a tothom que la biblioteca existeix sempre a disposició del poble».⁵²

Aquesta primera publicació de Díaz-Plaja, que inclou exemples de guies que ella havia elaborat en aquell moment, demostra la vàlua pedagògica en la formació dels lectors, així com l'àmplia formació cultural que rebien les bibliotecàries. Seu va ser el lema que adoptà «llegir per fer llegir».

Les diferents activitats dinamitzadores de lectura que dugueren a terme les primeres bibliotecàries i l'excel·lent formació rebuda permeten valorar-les com un col·lectiu que sumà la seva il·lusió i preparació al projecte de formació de lectors arreu de Catalunya.

I encara hem de tornar a recórrer a Teresa Rovira,⁵³ ja que també és un altre referent extraordinari per la seva obra especialitzada en la literatura infantil i juvenil catalana. Quan retornà de l'exili, es va incorporar a la biblioteca d'Esparreguera, que havia estat inaugurada l'any 1938. Després va contribuir a la restauració del sistema, i va treballar a la Biblioteca de Catalunya. També ha escrit nombroses publicacions sobre el funcionament del sistema bibliotecari en els seus orígens i sobre els llibres per a infants.

⁵² DIAZ-PLAJA, Aurora. *Les guies de lectura. Conferència al curs de pràctiques 1937-38 de l'escola*. Impremta de la Casa d'Assistència President Macià [Quaderns de Treball, núm. 7], 1938, pàg. 6 i pàg. 10.

⁵³ Teresa Rovira ens havia permès accedir a la seva tesi de llicenciatura, en aquells moments a l'inici dels anys vuitanta encara inèdita, sobre Noucentisme i llibre infantil. Des que tornà de l'exili ha estat una gran transmissora dels seus coneixements, tant en l'exercici de la professió com en la seva especialització. Pel gener de 2010, ens tornà a rebre i cedí alguns dels *Contes de sempre* d'Anna Rubiés i publicacions pròpies. Teresa Rovira també ha recordat sempre el mestratge immens de Rubió i del conjunt del professorat de l'Escola de Bibliotecàries.

En un dels seus articles, Teresa Rovira ens desvetlla el nom de les bibliotecàries becades per visitar biblioteques a l'estranger.⁵⁴ Justa Balló, que havia estat bibliotecària de Figueres, va tenir una beca per a l'estudi de les *county libraries* l'hivern de 1935. A partir d'aquell moment s'iniciava el servei de les biblioteques filials als pobles de les comarques on enviaven «lots circulants de llibres». En el mateix article informa que Lluïsa Rivas, bibliotecària de Calella, va ser becada igualment per l'Escola de Bibliotecàries per visitar diverses biblioteques infantils a Bèlgica i a París, on va fer una estada de pràctiques a la biblioteca L'Heure Joyeuse durant dos mesos, en començar l'any 1936.

Justament, una memòria mecanografiada,⁵⁵ conservada al Fons Verrié, relata les experiències de les pràctiques que va fer una bibliotecària pensionada a L'Heure Joyeuse de París, que, segons que sembla, permet pensar que és la memòria de Lluïsa Rivas.

Quant a biblioteques, també la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona aprovà la creació de les biblioteques escolars circulants, sota l'impuls de Lluís Nicolau d'Olwer, regidor de cultura i un dels més notables intel·lectuals del seu temps.⁵⁶ L'acte de lliurament es va celebrar el dia 2 de juny de 1921 a l'Escola Baixeres.⁵⁷ Hi havia l'antecedent de la Direcció General d'Ensenyament Primari que, per decret de l'any 1912, havia disposat la

⁵⁴ ROVIRA, Teresa. «La xarxa catalana de Biblioteques Populares: dels orígens a la desfeta del 1939». *Item*, núm. 14 (1994), pàg. 5-20.

⁵⁵ Teresa Rovira ens diu que l'anuari de 1936 ja no es va publicar però que la memòria de Calella recull l'experiència de Lluïsa Rivas. Conservat al Fons Verrié de la Universitat de Girona, una còpia mecanografiada, 6 folis, anònims, amb una nota manuscrita que diu: «Memòria que recull l'experiència d'unes pràctiques realitzades a L'Heure Joyeuse de París per una bibliotecària pensionada per l'Escola de Bibliotecàries de la Generalitat durant dos mesos del curs 1936» on queda descrita l'estada de pràctiques a L'Heure Joyeuse. El contingut inclou diferents apartats: «Presentació de la biblioteca», situada a prop de la Sorbona, orígens i ambient; «Organització, tècnica i catàleg de L'Heure Joyeuse»; «Diverses ocupacions dels infants a la biblioteca. Exposicions i festes», i «L'hora del conte», on explica el rigor i la preparació amb què es duu a terme aquesta activitat setmanal. El contingut del document coincideix amb l'estada de la bibliotecària Lluïsa Rivas a la biblioteca de París.

⁵⁶ AJUNTAMENT DE BARCELONA, COMISSIÓ DE CULTURA. *Biblioteques escolars circulants* (maig 1921), 20 pàg. El projecte s'havia acordat al Consistori el 13-x-1920. La publicació explicita clarament els objectius pedagògics i en defineix el funcionament a partir d'un reglament i les bases per a la concessió de les vint biblioteques que es creaven. La publicació conté les fotografies dels armaris que acollien els llibres.

⁵⁷ Vegeu: *Bulletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 4 (abril 1921), pàg. 56-60. Amb el títol «Biblioteques escolars» tracta de l'esdeveniment de les biblioteques circulants i reproduïx tot el catàleg de les 150 obres que el componen: Andersen, Dickens, Foe, Grimm, Homer, Kipling, Twain, Ruyra, Lope de Vega, i a més, nombroses col·leccions i llibres de coneixements. A l'Arxiu de l'Administració de l'Ajuntament de Barcelona (AAAB), al lligall «Patronat Escolar» hi ha la targeta de convidat a l'acte d'inauguració, que fou presidida per Lluís Nicolau d'Olwer. També hi ha àmplies cròniques publicades en premsa el dia 3 de juny sobre el desenvolupament de l'esdeveniment.

implantació d'aquest tipus de biblioteques amb seccions provincials. Però la implantació va ser molt deficient. A Barcelona la inspectora Leonor Serrano donà acompliment d'obrir-ne una l'any 1913.⁵⁸

Un indicador de la preocupació del magisteri per posar en valor la biblioteca escolar és la petita obra de Lorenzo Luzuriaga on, l'any 1927, recollia la situació de les biblioteques escolars en diferents països i, quant al funcionament d'«una de las instituciones esenciales de la escuela», reproduïa el reglament de l'Escola Baixeres de Barcelona que dirigia Félix Martí Alpera.⁵⁹

Tot i que la Dictadura de Primo de Rivera va suprimir i paraitzar els projectes i les il·lusions, en l'etapa de la Generalitat republicana es varen poder reprendre àgilment algunes de les actuacions iniciades per la Mancomunitat. Tot i això la política educativa de la República no va tenir temps de materialitzar alguns dels seus objectius. Segons paraules dels professors de l'obra col·lectiva de referència: «en parlar dels canvis educatius en la Segona República, i especialment en el cas de l'ensenyament elemental, que es converteix en la màxima prioritat dels governs progressistes d'aquest període, és necessari fer referència a la distància que hi hagué entre els objectius i el que realment es pogué fer».⁶⁰

Tanmateix, es van reprendre ràpidament actuacions d'urgència com les de la formació dels mestres, ja que l'ideari republicà posava l'accent del funcionament democràtic, justament, en una formació bàsica de tota la població així com en l'accés a la cultura. La renovació de l'escola a l'Espanya republicana va ser el tema que desenvolupà Rodolfo Llopis al Congrés Internacional de Niça.⁶¹ Allà hi exposava les mancances d'escolarització i el plans del govern per la renovació en tots els àmbits. En relació amb els futurs mestres deia: «Il s'est créé une mystique autour de l'école, autour de l'éducation, autour de la cultu-

⁵⁸ Al fons Verrié de la UdG, acompanyant la disposició de la inspectora, hi hem trobat *Listas para la distribución de los libros en las cajas*. Madrid: Establecimiento Tipográfica de Antonio Marzo, 1913. Només hi hem trobat «CAJA NÚM. 15», que conté dues llistes de llibres: «Sección para Maestros» i «Sección para Niños», que concorden amb les indicacions de la Normativa. Un full signat per la inspectora de l'1-XII-1913, juntament amb la bibliotecària Celestina Vigneaux, ordenava l'establiment d'una «biblioteca Popular Circulante en la Escuela de Niñas y de párvulos de la calle del Pino, 1».

⁵⁹ LUZURIAGA, Lorenzo. *Bibliotecas escolares*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1927, 48 pàg. Des de l'Ordre reial de 4-II-1922 les escoles graduades havien de tenir una biblioteca que dirigirien i de la qual serien responsables els mestres. Luzuriaga reproduceix el text de l'ordre reial esmentada a les pàg. 16-22. Trobem el reglament de l'Escola Baixeres a les pàg. 26-30.

⁶⁰ *Tradició i renovació pedagògica Op. cit.*, pàg. 492.

⁶¹ LLOPIS, Rodolfo. «La rénovation de l'école dans l'Espagne républicaine», Congrés de Nice Pour l'Ère Nouvelle, *Revue Internationale d'Education Nouvelle*, núm. 84 (1933), Janvier, pàg. 3-9.

re. À l'heure actuelle, tout le monde en Espagne veut être instituteur. C'est pour cela qu'en même temps que nous constatons une crise dans les autres professions, nous avons, pour chaque concours d'entrée aux écoles normales, quantité de jeunes gens qui veulent devenir instituteurs. C'est pourquoi nous avons demandé une grande sévérité dans les examens d'entrée. Nous voulons que la carrière d'instituteur soit très honorée et qu'on n'y soit admis qu'avec des garanties très sérieuses». ⁶²

Ara, al govern de la República i a la Generalitat republicana els unien els mateixos interessos: avançar i modernitzar el país. Un tema vital, per donar resposta a les demandes catalanes, va ser formar els mestres en el coneixement de la llengua. L'Obra de Cultura que s'editaria l'any 1932 començava dient: «estabilitzada que fou la República i en funcions ja el Comissariat Universitari, calia preocupar-se del problema de la llengua materna en l'escola primària. L'estat lamentable en què havia deixat aquest problema la Dictadura, ultra que pedagògicament era el més vital i urgent, políticament constituïa el major dels greuges que mai haguessin rebut els catalans. D'aquí la urgència d'abordar-lo, tant per garantir l'eficàcia de l'ensenyament primari a casa nostra, com per fer desaparèixer el principal dels obstacles que s'oposava encara als llaços de cordialitat que havien d'establir-se entre el Govern provisional de Catalunya i el de la República espanyola. La Generalitat, valent-se d'elements del Comissariat Universitari i d'altres organismes com el Patronat Escolar, que tan assenyadament el Ministre d'Instrucció Pública d'Espanya, Marcel·lí Domingo volgué després que fossin representats en el Consell d'Instrucció Pública de la República per homes representatius, com Josep Xirau i Manuel Ainaud, començà la gestió prop de l'esmentat Ministre. No calgué el prec; bastà la insinuació, disposat ja com el trobaren a donar el decret sobre bilingüisme que no es féu esperar i que tant l'honora, per haver deixat així assentada la base de l'atansament espiritual entre Catalunya i els altres pobles d'Espanya». ⁶³

El decret sobre la llengua, aprovat el 29 d'abril de 1931, originà una sèrie de disposicions per tal d'iniciar la *catalanització de l'ensenyament* i de facilitar la formació dels mestres, ⁶⁴ cursos per correspondència, publicacions de textos

⁶² Ibídem, p. 5.

⁶³ GENERALITAT DE CATALUNYA. *L'Obra de Cultura*. Barcelona: Tipografia Occitània, 1932, pàg. 41.

⁶⁴ Ibídem, sota l'epígraf «Catalanització de l'ensenyament», pàg. 42-47, tot un seguit de mesures per actuar ràpidament. En les pàgines següents queden recollides les tasques inicials del «Comitè de la Llengua» i l'organització de l'Escola d'Estiu de 1931, pàg. 48-83.

escolars, pla de cursos especial i la constitució del Comitè de Llengua que va formar part del Consell de Cultura.

Calgué disposar de mitjans per aplicar el decret. El *Butlletí de Mestres*, que havia iniciat de bell nou l'edició el dia 1 d'abril declarant, en l'editorial, que el Cos de Redacció «plantejava la continuïtat de la publicació no com un estancament sinó com un procés normal d'avenç i millorament»,⁶⁵ no podia imaginar que en el mes de maig obrís l'editorial corresponent amb la pregunta: «Com s'ha produït el miracle del Decret sobre la llengua?».⁶⁶

En el mateix número de la revista, un extens article d'Alexandre Galí⁶⁷ iniciava la «secció doctrinal de Pedagogia» plantejant el tema dels llibres de text en la pràctica de l'escola activa i, el mes següent, trobem en la «Secció tècnica de vida escolar» un altre article extraordinari firmat per Narcís Masó que explica el valor de les conferències en classes de vailets d'entre deu i onze anys que s'han documentat prèviament.⁶⁸

La Redacció del *Butlletí dels Mestres* també inicià una sèrie d'enquestes la primera de les quals tractava sobre l'*organització de biblioteques escolars* en la línia de cridar a la participació, per tal que els mestres hi enviessin les seves experiències.⁶⁹ En alguna de les respostes hi trobem informació de l'existència de biblioteques a les escoles, des del temps de la Mancomunitat, amb consecutives aportacions de nous lots fins a arribar l'any 1930 i una gràfica fruit de la recollida de dades que visualitza l'increment del nombre de lectors i obres llegides cada any segons la col·laboració que envià el mestre nacional Josep Gras Casasayas de Sant Llorenç Savall.⁷⁰ Des d'Igualada Enric Ejarque, escopapi també, remetia els comentaris sobre les diferents qüestions que demana l'enquesta.⁷¹ En aquest cas, relata la petició de col·laboració a la bibliotecària de la Caixa d'Estalvis de la ciutat a fi de millorar-ne l'eficàcia.

⁶⁵ *Butlletí dels Mestres*, núm. 45 (1 abril 1931). L'editorial tenia per títol «Continuïtat».

⁶⁶ *Butlletí dels Mestres*, núm. 48 (15 maig 1931). L'editorial «El decret sobre la llengua».

⁶⁷ GALÍ, Alexandre. «Els llibres de text», *Butlletí dels Mestres*, núm. 48 (15 maig 1931), pàg. 50-52. Anna Rubiés remetrà als seus lectors aquest «bell article, suggestiu i convincent» en la publicació de 1934.

⁶⁸ MASÓ, Narcís. «Els petits oradors», *Butlletí dels Mestres*, núm. 46 (13 abril 1931), pàg. 20-23. El text s'emmarca en el corrent de l'escola activa que l'autor justifica amb referències a Decroly, Claparède i Piaget.

⁶⁹ *Butlletí dels Mestres*, núm. 4 (1 maig 1931), pàg. 39.

⁷⁰ GRAS, Josep. «Organització de Biblioteques escolars», *Butlletí dels Mestres*, núm. 51 (juliol 1931), pàg. 106-110.

⁷¹ EJARQUE, Enric. «Organització de Biblioteques Escolars», *Butlletí dels Mestres*, núm. 52 (setembre 1931), pàg. 124-126.

Antoni Barges, mestre nacional d'Esponellà, hi envia la vida de dos anys de la biblioteca de la seva escola que neix, diu, perquè: «és un mitjà estimulant de les virtuts cíviques, una forma desvetlladora del sentiment de col·laboració».⁷²

També contesta Pere Vergés.⁷³ En dos articles explica la vida de la biblioteca nascuda l'any 1923, la manera de triar els llibres, els detalls del funcionament «d'aquest formidable instrument de treball». En el segon article, Pere Vergés hi envia una mostra variada de treballs dels nens articulats al voltant de la biblioteca. Recordem que la revista *Garbí*, editada a l'Escola del Mar des d'abril de 1933 fins juny de 1936, ha estat digitalitzada recentment.⁷⁴

Per finalitzar la sèrie, Jordi Rubió va cloure amb un article on aportava les experiències d'altres països així com el treball per aplegar la bibliografia infantil i el projecte de museu bibliogràfic dels llibres per a infants pensat per ser acollit a Santa Creu.⁷⁵

Són uns exemples que permeten valorar com la Generalitat Republicana va emprendre amb immediatesa l'obra de redreçament. A més, l'any 1931 es va organitzar novament l'Escola d'Estiu que va tenir una assistència de 550 inscrits i obligà a ampliar els cursos que s'havien programat. També es van concedir seixanta beques per a mestres que procedien de tota la geografia catalana.

En el programa d'aquell any hi figura una àmplia mostra de personalitats destacades: Joaquim Xirau, Emili Mira, Alexandre Galí, Jesús Sanz, Artur Martorell, Pau Vila, Concepció Vandellós, Rosa Sensat, Joan Llongueras, Joan Puig i Ferrer, Joan Coromines, Eladi Homs, Agustí Duran i Sanpere, Casià Costal, a més les anomenades lliçons pràctiques, les visites culturals i les excursions. Revisant tots els programes de les Escoles d'Estiu del temps de la República, es constata que foren eines d'actualització pedagògica i de debat entre uns mestres que havien patit una formació inicial massa deficient.⁷⁶

El govern català també va donar prioritat a la creació del Consell de Cultura de la Generalitat, pel Decret de 9 de juny de 1931. En realitat, partia de la «reorganització de Consell Informatiu de Pedagogia, n'ampliava les facultats

⁷² BARGES, Antoni. «Organització de Biblioteques Escolars», *Butlletí dels Mestres*, núm. 50 (15 juny 1931), pàg. 91.

⁷³ VERGÉS, Pere. «La Biblioteca de l'Escola del Mar», *Butlletí dels Mestres*, núm. 54 (15 octubre 1931), pàg. 148-150. Amb el mateix títol, núm. 57 (1 desembre 1931), pàg. 199-202.

⁷⁴ Disponible a: <http://www.bnc.cat/digital/arca/titols/garbi.html>

⁷⁵ RUBIÓ, Jordi. «Mots finals, organització de biblioteques escolars», *Butlletí dels Mestres*, núm. 55 (1 novembre 1931), pàg. 166-167.

⁷⁶ ESCOLA D'ESTIU (1914-1936). *Edició facsimil dels programes i cròniques (1983)*. Barcelona, Diputació de Barcelona. Pròleg de Marta Mata.

i el nombre de col·laboradors», segons el text del Decret. Era un consell de tècnics igual que els Consells d'Agricultura i el de Sanitat, que havien estat concebuts com uns organismes tècnics. El Decret establí les ponències d'ensenyament superior, secundari, tècnic, primari i d'arxius biblioteques i belles arts.

En el parlament que va fer Ventura Gassol, conseller d'Instrucció Pública, el dia 18 de juny de 1931, en nom del Govern provisional en què s'adreçava als assistents, va dir: «Vosaltres sabeu que estem, en aquest moment d'interinitat, en espera de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, del qual hem de treure després, més tard, la constitució que ha de regir Catalunya en tots els seus problemes. Nosaltres hem cregut que una de les coses que tenia més urgència ací era el problema de la cultura, la solució del qual hem d'enfocar, no solament dins la ciutat, sinó per tot Catalunya, perquè tendim, naturalment a governar-nos per nosaltres mateixos, i esperem que ho farem després de l'Estatut, és clar, lligats lliurement i cordialment amb els germans d'Espanya».⁷⁷

Les expectatives eren grans i així el Consell de Cultura abordà múltiples temes. Al Ple del Consell i a la Ponència d'Ensenyament Primari hi havia Jesús Bellido, Cassià Costal, Manuel Ainaud, Pau Font de Rubinat, Josep Serrat i Bonastre, Joan Delclós, Antoni Trias, Josep Estalella, Agustí Duran i Sanpere, Pompeu Fabra, Josep Xirau, Joaquim Folch i Torres, Francesc Martorell, Anna Rubiés i, el Secretari del Consell, Alexandre Galí.⁷⁸

Mentre tenia l'honor de participar en el màxim organisme consultiu del país pel que fa a l'educació i la cultura, format per personalitats de reconeguda vàlua, la mestra Anna Rubiés dirigia amb fermesa i seguretat la secció de nenes del grup Ramon Llull i vetllava per donar a les seves alumnes una excel·lent formació, com ho havia fet sempre.

Segurament no es pot deslligar la presència d'Anna Rubiés en organismes destacats de la cultura i l'educació durant la República del seu prestigi entre l'avantguarda pedagògica del país i de la seva tasca rigorosa d'implantació del mètode Decroly. Les noves concepcions socials que inspiren la II República troben les millors fórmules en les propostes educatives de Dewey o en el mètode Decroly, que es preocupa per l'educació de la persona inserida en la vida social, de manera més explícita que no ho fa la pedagogia de Maria Montessori, impulsada en temps de la Mancomunitat. El monogràfic dedicat a la metodologia decrolyana de la Setmana Final en l'Escola d'Estiu de 1935

⁷⁷ GENERALITAT DE CATALUNYA. *L'Obra de Cultura*. Barcelona: Tipografia Occitània, 1932, pàg. 94.

⁷⁸ Els noms dels membres assistents corresponen a la sessió núm. 49, dia 28 de maig de 1932.

aplegà com a ponents els especialistes europeus més destacats i també la mateixa Anna Rubiés.

Suposem que els treballs del Seminari de Pedagogia en què va participar regularment degueren esperonar-la a escriure. A partir de les discussions i dubtes que degueren sorgir en les sessions, ella hi devia portar els nombrosos registres d'experiències de classe, les d'ella mateixa i les de les mestresses del grup Ramon Llull. Dels dos articles del 1935, l'un a la *Revista de Psicologia i Pedagogia* i l'altre a la *Revista de Pedagogia*, podem dir que naixeren de les sessions del Seminari i quedaren reescrits en el seu darrer llibre.⁷⁹ Gràcies al caràcter pràctic i decidit, Anna Rubiés donava per finalitzat el seu tercer llibre l'abril de 1936. Amb paraules de la professora Maria Pla, va ser escrit i viscut amb optimisme i il·lusió per un país ple d'esperança.⁸⁰

6. A TALL DE CLOENDA

Al llarg d'aquest article hem vist com el foment de la lectura fou una preocupació del moviment de la renovació pedagògica que es va viure a Catalunya durant els primers anys del segle XX i fins a l'atzucac de 1939. Ben mirat, la lectura va interessar a diferents col·lectius (editors, il·lustradors, intel·lectuals, polítics, etc.) però, molt especialment, als mestres i les bibliotecàries. Aquests dos grups professionals van fer de la lectura una veritable creuada, fins al punt que es van preocupar no només per estendre el seu hàbit sinó també per reflexionar sobre la seva conveniència, en el sentit de determinar quines eren les lectures més adients i adequades a la mentalitat infantil, sense perdre de vista la qualitat de les edicions. És cert que el Noucentisme va afavorir que això fos possible, per bé que el veritable impuls no va arribar fins a l'any 1931, tot coincidint amb la proclamació de la Segona República. Des d'un prisma pedagògic, aquestes campanyes a favor de la lectura tampoc es poden desvincular de la introducció de determinades metodologies en l'aprenentatge de la lectoescriptura (primerament, la metodologia Montessori i, més tard, la decrolyana).

Probablement és més que una simple hipòtesi pensar que l'ús de la impremta escolar (una exigència de la pedagogia Freinet, que durant la Segona

⁷⁹ RUBIÉS, Anna. «La psicologia infantil en l'aprenentatge de la lectura», *Revista de Psicologia i Pedagogia*, (1935), pàg. 131-139. També: «Lectura global y las asociaciones de ideas», *Revista de Pedagogia*, núm. 168, pàg. 547-553.

⁸⁰ RUBIÉS, Anna. *Lectura i escriptura global*. Pròleg de Maria Pla. Barcelona: Proa, 1978.

República va influir sobre la nostra pedagogia) hauria refermat i consolidat aquestes pràctiques i campanyes escolars a favor de la lectura, en un moment en què l'alfabetització era vista no només com una instància per aprendre les beceroles sinó com un programa cultural de gran abast. Si durant el segle XIX aprendre a llegir constituïa una exigència ineludible, que s'havia d'aconseguir de qualsevol manera (classes nocturnes, dominicals, amb llibres poc convenients, etc.), durant el primer terç del segle passat la cosa exigia tenir en compte no només la quantitat de nous lectors sinó, sobretot, qüestions qualitatives: quin tipus de llibres eren més recomanables, quines condicions materials havien d'observar, com s'havia d'assegurar un accés continuat a la lectura, etc. I tot això, sense oblidar l'aparició d'una sèrie de revistes infantils i juvenils que afavorien la lectura, en combinar la imatge i la lletra.

Al cap i a la fi, la ciutadania d'aquells infants de la República –sobretot d'aquells que van tenir la sort de freqüentar les escoles entre 1931 i 1939– demanava un pensament crític i una moral autònoma, en una mena de projecte il·lustrat en què el llibre es va convertir en una eina pacífica al servei de l'alliberament de les consciències infantils per tal que assolissin –en un futur– una autèntica majoria d'edat. Malauradament, els esdeveniments polítics i històrics –que es van desencadenar el mes de juliol de 1936– van malmetre aquell somni d'una república pedagògica en què la lectura fos la clau de volta per formar uns infants amb criteri independent, que sabessin valorar la qualitat de les edicions, que pensessin per ells mateixos, que no depenguessin de cap autoritat externa i que, per damunt de qualsevol altra cosa, estimessin els llibres.

No debades, l'any 1932 la Generalitat de Catalunya va promoure una antologia escolar dels textos de Goethe, il·lustrada per Josep Obiols, amb un pròleg de Carles Riba en què feia constar el caràcter iniciàtic d'aquell florilegi. Paga la pena recordar que aquesta antologia va ser reeditada, en edició facsímil, el 1982 en complir-se el 150 aniversari de la mort de Goethe. Com en tantes altres coses, el trencament de 1939 va significar un trasbals de grans proporcions, però seríem injustos si diguéssim que aquells esforços i treballs van ser debades. D'alguna manera, la segona renovació pedagògica –viscuda a partir dels anys seixanta del segle passat– va aprofitar aquella primera saba d'innovació i modernitat que es va estroncar de sobte amb la Guerra Civil. Sense aquella experiència, el moviment de represa dels anys seixanta –i en especial, de la transició democràtica– hauria estat molt més complicat, en mancar uns referents que, així, es van convertir en fites de primer ordre. Però aquesta és una altra història que –en tot cas– deixem per una altra ocasió.